

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МЕТОЮ НАДАННЯ
ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ З
ІНВАЛІДНІСТЮ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: здобувачка освіти IV курсу 411 групи

Спеціальності 231 Соціальна робота

Освітньо-професійної програми «Соціальна робота»

Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Денної форми навчання

Каріна ПРОДЧЕНКО

Керівник: доцент, к.п.н., Володимир ГУРІЧ

Рецензент: доцент, к.п.н., Надія САБАТ

Івано-Франківськ – 2023

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Поняття та завдання соціальної політики щодо осіб з інвалідністю	7
1.1. Завдання соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні (філософія безбар'єрності).....	7
1.2. Актуальні проблеми соціального захисту людей з інвалідністю в умовах війни.....	11
1.3. Технології надання соціальної допомоги особам з інвалідністю (нормативний аспект).....	15
РОЗДІЛ 2. Особливості надання соціальної допомоги особам з інвалідністю зі статусом ВПО в Україні	20
.....	
2.1. Специфіка функціонування системи соціальної допомоги особам з інвалідністю зі статусом ВПО в Україні.....	20
2.2. Технології співпраці суб'єктів соціальної роботи для вирішення проблем осіб з інвалідністю – ВПО в Україні.....	22
2.3. Рекомендації щодо організації соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю в Україні....	25
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32
ДОДАТКИ	37
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності.....	37

ВСТУП

Актуальність дослідження. Анексія Криму та антитерористична операція на сході України породили нову категорію людей групи соціального ризику – внутрішньо переміщених осіб. Через загрозу життю та внаслідок втрати майна мільйони людей вимушено змінили місце проживання. Частина їх обрала для перебування країни Євросоюзу, Канаду, США, але більшість знайшла новий прихисток в межах України. Уже в травні 2022 року за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) їхня кількість перевищила 8 млн. У квітні в опублікованому МОМ звіті ця цифра складала 7,7 млн. [16]. 13 грудня 2022 р. під час брифінгу в медіацентрі – Львів перший заступник міністра соціальної політики України Дарина Марчак повідомила, що «Ми однозначно бачимо збільшення кількості ВПО внаслідок війни – з 1,5 млн до 4,6 млн осіб. І це лише тільки ті громадяни, хто подали заяви на реєстрацію. Ми розуміємо, що насправді таких людей набагато більше» [17].

Згідно з Глосарієм Міжнародної організації з міграції, внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це «особи або групи осіб, які були змушені або зобов'язані втекти або покинути свої домівки або місця звичного проживання, зокрема в результаті або з метою уникнення наслідків збройних конфліктів, широкомасштабного насильства, порушення прав людини або природних чи техногенних катастроф, і які не перетинали міжнародно визнаний кордон країни». Щоб вірно оцінити потреби таких людей, необхідно чітко визначити соціальні категорії клієнтів соціальної роботи, які підпадають під визначення «особи в складних життєвих обставинах». Серед них – люди з інвалідністю, розгляд соціальної політики щодо яких, слід розпочинати з аналізу терміну. Згідно ст. 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», такими є «особи зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком

травм або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі і захисті» [32].

Для України проблема соціального захисту осіб з інвалідністю є важливою, оскільки з року в рік зростає чисельність осіб з фізичними та інтелектуальними вадами [3, с. 13]. Окремі аспекти проблем соціальної роботи з даною категорією населення висвітлено в працях українських науковиць О. Ільїної, А. Колупасвої, О. Мартинової, С. Миронової, О. Миськів та інш. У той же час специфіка надання соціальної допомоги людям з інвалідністю зі статусом внутрішньо переміщених осіб під час військових дій в країні ще не є достатньо проаналізованою. Більша частина публікацій належить правознавцям, що досліджують специфіку прав ВПО, зокрема, захищена дисертація Т. Кульчицького «Правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні» [21]. Психологічна складова проблеми стала предметом поглибленого психологічного аналізу вразливих категорій внутрішньо переміщених осіб (В. Кердивар) [15]. Зміни смисложиттєвих орієнтацій особистості під впливом вимушеної міграції досліджує О. Літвінова [22].

Що до досліджень у галузі соціальної роботи, то для нашої роботи корисним став навчальний посібник Н. Чуйко, О. Ляшук, в якому розкриваються особливості реалізації соціальних прав ВПО [40]. І. Вітковська розглядає вимушених переселенців як об'єкт соціальної роботи громадських організацій [5]. Питання соціальної реабілітації та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб аналізує Ю. Песоцька [27]. Л. Петришин розглядає реабілітаційний аспект соціального забезпечення ВПО та його роль у відновленні соціального статусу в умовах військового конфлікту [28]. І. Трубавіна розкриває проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основу ведення випадку в соціальній роботі з ними [42]. Щодо питань взаємодії «групада – ВПО», то для нас корисними виявились статті Т. Погуляйло «Ресурсний підхід у дослідженні адаптації внутрішньо переселених осіб у приймаючих громадах України» [29] та І. Штоди «Аналіз

взаємодії органів влади та вимушено переселених осіб з окупованих територій та зони проведення АТО» [44]. Незважаючи на певну розробленість проблематики соціальної допомоги особам зі статусом ВПО в Україні, вважаємо, що специфіка організації її надання людям з інвалідністю ще слабо вивчена та потребує науково-практичного аналізу.

Зважаючи на актуальність зазначеної вище проблеми, темою нашої курсової роботи ми обрали **«Технології соціальної роботи з метою надання допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю»**.

Об'єкт дослідження: соціальні технології надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю в Україні.

Предмет дослідження: методи та форми соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю в Україні.

Мета: дослідити сучасні технології надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю в Україні.

Завдання дослідження:

- 1) визначити специфіку завдань соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні з точки зору філософії безбар'єрності;
- 2) проаналізувати актуальні проблеми соціального захисту людей з інвалідністю в умовах війни;
- 3) охарактеризувати нормативний аспект технологій надання соціальної допомоги особам з інвалідністю в Україні;
- 4) визначити специфіку функціонування системи соціальної допомоги особам з інвалідністю за статусом ВПО в Україні;
- 5) дослідити технології співпраці суб'єктів соціальної роботи для вирішення проблем осіб з інвалідністю – ВПО в Україні;
- 6) надати рекомендації щодо організації соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю в Україні.

На різних етапах наукового пошуку для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи** дослідження:

- загальнометодологічні методи і прийоми дослідження: контент-аналіз, узагальнення, аналогія, системний підхід;
- методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол № 6 від 06.02.2023 року). Окремі положення опубліковані у вигляді тез «Актуальні завдання соціальної роботи з метою надання допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю» I Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи в Україні та зарубіжжі» (19-20 травня 2003 року, Івано-Франківськ).

Структура та обсяг. Робота складається з двох розділів, шості підрозділів, висновків, переліку використаних джерел (44 пункти) та додатків. Основний зміст викладено на 29 сторінках.

РОЗДІЛ І

ПОНЯТТЯ ТА ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

1.1. Завдання соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні (філософія безбар'єрності)

Згідно з Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю, що ратифікована Україною у 2009 році, у країні має бути створено середовище, у якому людина з інвалідністю має особливі права, що забезпечують її участь та вплив на політику, повагу та розуміння потреб, викликаних хворобою чи вадою. Соціологічні дослідження (КМІС, лютий-березень 2020) доводять, що в українському суспільстві наявний комплекс обмежень щодо безбар'єрної доступності до інфраструктури, транспорту, освіти, зайнятості, отримання публічної інформації, а також послуг з боку держави та бізнесу. Як наслідок вже друге десятиліття в Україні існує та поширюється запит на запровадження принципів інклюзії та безбар'єрності в різних життєвих сферах. Рівні можливості та доступ, такі ознаки сервісів, як залучення та універсальність стають важливими темами, що стають предметом дискусій. Під час «Великої розмови про безбар'єрність», яку перша леді Олена Зеленська почала у травні 2020 року було запущено онлайн-опитування, участь у якому взяли понад 37 тисяч осіб. На питання «Які групи в українському суспільстві потребують уваги через наявність бар'єрів в їхньому житті?» 76,5% учасників віддали перше місце людям з інвалідністю. При цьому 62,6 % зазначили, що потрібно поважати потреби та особисті межі людини, а не жаліти її.

Обмежені можливості людини розуміються як наслідок того, що наявні соціальні умови звужують можливості самореалізації осіб, зокрема тих, хто з інвалідністю, тобто така група клієнтів розглядається скоріше як

дискримінована група, ніж аномальна. Україна намагається перейти від медичної до соціальної моделі інвалідності, що полягає у взаємозв'язку між людиною з обмеженими із-за стану здоров'я можливостями та соціумом. Такий підхід відкидає фіксування відхилення у її розвитку, як це притаманно медичній моделі. «Сучасна державна політика соціального захисту включає в себе низку заходів, зокрема створення умов для інтеграції осіб з інвалідністю до активного суспільного життя; підвищення державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні; створення безперешкодного середовища; забезпечення активної взаємодії державних органів та громадських організацій інвалідів у розв'язанні проблем людей з інвалідністю тощо» [3]. Суспільство повинно адаптувати наявні в ньому стандарти життя, захисту, доступності до потреб осіб з інвалідністю для того, щоб вони не відчували себе заручниками існуючих обставин і обмеженої дієздатності. Далі детальніше зупинимося на бар'єрах, які ставить перед людиною інвалідність.

У першу чергу слід говорити про обмеження можливостей самостійного пересування, що призводить до ізоляції осіб з інвалідністю – це обумовлено фізичними, сенсорними або психічними (когнітивними) вадами, що заважають людині самостійно пересуватися і/або орієнтуватися в просторі. Тож, *фізична безбар'єрність* означає доступність усіх об'єктів фізичного оточення. У цьому аспекті слід говорити не просто про безбар'єрне середовище для осіб з інвалідністю, але про так зване дружнє (антонім – неприязне) середовище. Цей тип обмеження доступності викликає багато наслідків, що ускладнюють життя та становище особи з інвалідністю, а це в свою чергу вимагає вживання спеціальних заходів, що усуватимуть просторову, транспортну, побутову ізоляцію особи з інвалідністю, що породжує емоційну депривацію.

Тож важливим для подолання людиною з інвалідністю бар'єром є *просторово-середовищний*. Навіть за умов, що особа з фізичними обмеженнями має технічні засоби пересування (крісло-коляска, протез,

спеціально обладнана автівка), сама організація міського, житлового середовища і транспорту поки не є дружньою щодо неї, бракує обладнання і пристосувань для побутових процесів, самообслуговування, вільного пересування.

Для всіх, ймовірно, типів осіб з інвалідністю актуальною перешкодою є *інформаційний бар'єр*, що має двосторонній характер. Таким людям складно отримувати та обробляти інформацію як загального плану, так і таку, що має безпосереднє значення для них. Тому серед їхнього оточення можуть виникати хибні погляди про потреби осіб з інвалідністю, специфіку їх адаптації. На основі таких спотворених думок та поглядів виникають забобони і фобії, що ускладнюють комунікації між такими людьми і соціумом. Особи із сенсорними порушеннями відчують гострий дефіцит спеціальних інформаційних засобів, що повідомляють про параметри навколишнього середовища. Для осіб з психічними (когнітивними) обмеженнями можуть бути відсутні можливості вільно орієнтуватися в середовищі, безпечно в ньому пересуватися та діяти.

Інформаційна безбар'єрність для людей з інвалідністю означає доступ до інформації в різних форматах та з використанням спеціальних технологій (шрифт Брайля, великошрифтовий друк, аудіодискрипція (тифлокоментування), субтитрування, переклад жестовою мовою, формат, придатний для зчитування програмами екранного доступу, засоби альтернативної комунікації, формати простої мови, легкого читання). Похідною задачею є *цифрова безбар'єрність* – можливість відкритого доступу до швидкісного Інтернету, публічних послуг та публічної цифрової інформації. Особливо це необхідно тим людям з інвалідністю, для кого такий доступ є критичною необхідністю та умовою для комунікації, навчання, придбання речей, творчої та соціальної реалізації, а також інших потреб.

Вирішення завдань щодо створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти, зокрема освіти протягом життя, а також підвищення кваліфікації чи перекваліфікація, здобуття іншої професії та опанування

додаткових компетентностей дозволить досягнути *освітньої* безбар'єрності. Це у свою чергу стане основою подолання бар'єру трудової сегрегації, або ізоляції особи з інвалідністю від ринку праці, зайнятості: через свою патологію така людина має вкрай обмежений, звужений доступ до робочих місць або зовсім не має його. У ряді випадків особа з інвалідністю (навіть за умов адаптаційних заходів) абсолютно не здатна до трудової діяльності, хоч би і найпростішої. Однак в інших ситуаціях їй пропонуються або створюються такі доступні робочі місця, що потребують низької кваліфікації (передбачають монотонну, стереотипну працю і відповідно невисоку заробітну плату). Подібне становище зумовлено «не тільки і не стільки обмеженістю індивідуальних фізичних або інтелектуальних ресурсів, скільки нерозвиненим характером ринку праці для осіб з особливими потребами. В умовах «дикої» ринкової економіки адаптація робочих місць для таких індивідів розглядається роботодавцями як не вигідна і небажана» [38, с. 76].

Тож наступним бар'єром в житті людей з інвалідністю виступає малозабезпеченість, що виступає наслідком соціально-трудова обмежень: вони змушені існувати в основному або за рахунок мінімальної заробітної плати, або на соціальну допомогу (яка теж не може бути достатньою для забезпечення гідного рівня життя індивіда). Утім, в останні роки збільшується кількість успішних підприємців з числа людей з інвалідністю, які і самі створюють соціальні підприємства з робочими місцями для осіб зі схожими проблемами. Тож, фінансовий фактор соціального захисту є значущим, але подолання всіх інших бар'єрів вимагає не менших зусиль.

Економічна безбар'єрність означає, що всі мають умови та можливості для працевлаштування, отримання фінансових та інших ресурсів для заняття підприємництвом чи самозайнятстю. Впровадження програм навчання фінансовій грамотності, кар'єрної орієнтації, професійної підготовки, розвиток підприємницької культури, надання консультаційної підтримки, створення додаткових можливостей для дистанційної роботи – комплекс

заходів і практик, які допоможуть працевлаштувати представників вразливих верств населення, зокрема осіб з інвалідністю.

За результатами аналізу специфіки соціальних факторів захисту осіб з інвалідністю можна дійти висновку, що сам процес організації соціального захисту (особливо якщо мова йде про внутрішньо переміщених осіб) набуває виняткової актуальності в кризові періоди життєдіяльності людини з інвалідністю. Також соціальний захист повинен бути спрямований на адаптацію до стану, що виникає в результаті каліцтва або хвороби, процесу навчання користуванню різноманітними технічними та іншими засобами реабілітації, передбаченими для підтримки даної категорії населення.

Найважливішими умовами досягнення цілей соціального захисту є, з одного боку, впровадження до суспільної свідомості ідеї рівних прав і можливостей для осіб з інвалідністю, а з іншого – формування суб'єктної позиції у осіб з інвалідністю щодо процесу подолання труднощів і прагнення до підвищення ефективності своєї соціальної адаптації в громаді. Ефективність соціальної адаптації людей з інвалідністю значною мірою обумовлена гармонічним взаємодоповненням цих двох процесів, усвідомленням і культивуванням ідей безбар'єрності у суспільстві.

У зв'язку з розглянутими вище питаннями, можна зробити висновок: сучасному соціуму необхідна інтеграція осіб з інвалідністю через створення для них умов для максимально можливої самореалізації, а не шляхом пристосування осіб з інвалідністю до норм і правил життя умовно здорових людей. Реалізація цілей соціальної політики, що заснована на філософії безбар'єрності, дасть можливість все більшим групам населення бути повноцінно включеними у суспільні відносини, що вплине на рівень економіки і добробуту.

1.2. Актуальні проблеми соціального захисту людей з інвалідністю в умовах війни

Інвалідність – це обмеження в можливостях, що обумовлені фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, правовими та іншими бар'єрами. Усе перелічене – по одинці або в комплексі – не дозволяє особі бути інтегрованою до суспільства, брати активну, рівноцінну участь у житті родини та держави на спільних з іншими членами суспільства умовах.

До категорії «особа з інвалідністю» відносять людей з вадами або порушеннями функціонування органів зору, слуху психічними захворюваннями, захворюваннями внутрішніх органів, наслідками травм, що призвели до обмеження життєдіяльності. Серед причин інвалідності – хвороби серцево-судинної системи, новоутворення, хвороби органів дихання, туберкульоз, хвороби системи кровообігу, кістково-м'язової системи, ендокринних хвороби тощо. Зазначені причини поділяються на п'ять груп: фізичні недоліки, а саме порушення: 1) опорно-рухового апарату; 2) інтелекту і психічні захворювання; 3) функцій слуху (глухі та слабочуючі); 4) функцій зору (сліпі та слабозорі); 5) роботи внутрішніх органів, тобто інвалідність з причини «загального» захворювання (бронхіальна астма, онкозахворювання, цукровий діабет та інше). Хронічний характер функціональних порушень є підставою для розгляду медико-соціальною експертною комісією питання про надання людині відповідного статусу та призначення індивідуальної програми реабілітації. Правовий статус особи з інвалідністю дозволяє скористатися комплексною системою заходів соціального захисту.

Під поняттям «соціальний захист» за визначеннями багатьох авторів прийнято розуміти «систему економічних, соціальних та організаційних заходів, які здійснюються державою для підтримки незахищених верств населення» [2; 6; 13; 25; 38]. Соціальний захист людей з інвалідністю є «системою гарантованих державою соціальних, економічних та правових

заходів, які спрямовані на створення особам з інвалідністю рівних можливостей участі у житті суспільства в порівнянні з іншими громадянами» [24]. Захист такої категорії населення є першочерговим завданням для більшості країн світу. Серед форм соціального захисту осіб з інвалідністю виділяють пенсійне забезпечення, нарахування компенсаційних та державних допомог, надання пільг та відповідних соціальних послуг, санаторно-курортного лікування, у тому числі встановлення опіки (піклування) або стороннього догляду, надання індивідуальних реабілітаційних заходів, забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, автотранспортом.

Рівень державного соціального захисту осіб з інвалідністю, тобто осіб із обмеженими функціональними можливостями, виступає відображенням рівня розвитку суспільства в цілому. У світі протягом останнього часу відбулися суттєві зміни стосовно ставлення до них, відповідно змінилися пріоритети у відношенні осіб з інвалідністю і в Україні. Сучасна державна політика соціального захисту даної категорії населення включає в себе низку заходів, зокрема, «створення умов для інтеграції до активного суспільного життя; підвищення державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні людей з інвалідністю; створення безперешкодного середовища; забезпечення активної взаємодії державних органів та громадських організацій осіб з інвалідністю у розв'язанні проблем такої категорії населення тощо» [24].

Як закріплено в нормативно-правових актах України, обов'язком держави і суспільства є «забезпечення належного соціального захисту і підтримки, соціальної інтеграції, створення рівних можливостей для самореалізації, повноцінного життя, здобуття освіти і працевлаштування». Також обов'язок держави полягає у «наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, облаштуванні громадського транспорту, особливого планування житла, забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення, сприянні у здобутті освіти, професійних знань, працевлаштуванні, медичних і культурних послуг, у

встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосуванні забудови населених пунктів до особливостей людей з інвалідністю» [33].

Практичному соціальному працівникові, як зазначає І. Іванова, завжди необхідно мати на увазі, що «з настанням інвалідності для людини починається новий етап життя: виникають бар'єри на шляху здійснення найважливіших соціальних і вітальних потреб, змінюється суспільний статус особистості, порушується сформована система соціальних контактів, деформуються звичні життєві стереотипи» [9, с. 65]. Говорячи про невіршені проблеми осіб із функціональними обмеженнями, неможливо оминати проблему забезпечення працею осіб з інвалідністю.

В умовах війни проблеми ВПО з інвалідністю ускладнюються у зв'язку з виникненням низки нових для них факторів життєдіяльності, зокрема:

- зміна умов проживання (село – місто, місто – місто, місто – село), нова інфраструктура, особливості архітектурних рішень, рівень інклюзивності забудов, що породжує складнощі їх опанування та пересування;
- зміна лікаря, протоколів лікування, термінів та обсягу отримання медичних та медико-соціальних послуг;
- доступність та якість технічних засобів реабілітації та медичних препаратів;
- зміна звичного кола спілкування, контактів зі соціальними службами;
- працевлаштування.

Ми погоджуємось з думкою Т. Кульчицького щодо визначення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб як «системи державних, територіальних та недержавних організаційно-правових заходів законодавчо-обов'язкового чи добровільного характеру, які застосовуються з метою задоволення соціальних потреб осіб, зумовлених обставинами, передбаченими Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», та спрямовані на ефективну інтеграцію цих

осіб за новим місцем проживання, а також створення умов для забезпечення їм гідного рівня життя» [21, с. 3]. Взаємозв'язок соціальних потреб людини та її права на соціальний захист мають велике значення для нормалізації життя тих, хто отримав статус ВПО, їх адаптації до нових умов проживання. Особливо коли мова йде про ВПО з інвалідністю.

1.3. Технології надання соціальної допомоги особам з інвалідністю (нормативний аспект)

Інвалідність нас сьогодні визнається соціальним явищем, а проблема соціального захисту осіб з інвалідністю – у зв'язку з постійним зростанням їх частки в загальній структурі населення – набуває у сучасних економічних умовах особливого значення. Важливим є правове визнання того, що у формуванні та реалізації політики держави в сфері соціального захисту та реабілітації активну участь беруть самі особи з інвалідністю, їх громадські організації. Активні люди з інвалідністю входять до складу різних урядових органів і комісій, а також залучаються до розробки державних нормативно-правових актів. Державою законодавчо передбачена громадська експертиза реабілітаційних програм та інших соціальних технологій, що покликані урівняти можливості для реалізації своїх прав людям з інвалідністю.

Соціальна технологія (за думкою Л. Тюпті та І. Іванової) – це «розробка методів і методик результативного, раціонального і цілеспрямованого соціального впливу. Однак цей вплив не зводиться до сукупності механічного набору операцій. У технологічній послідовності ці операції скоординовані й субординовані, упорядковані та регламентовані» [43, с. 248]. Серед прикладних соціальних технологій традиційно виділяються технології соціальної адаптації, соціальної корекції, вирішення соціальних конфліктів тощо. Щодо проблематики такої категорії населення, як особи, які потрапили у складні життєві обставини, найчастіше мова йде про соціальну корекцію та соціальну реабілітацію.

У Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» визначення терміну «особа з інвалідністю» подається як «особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності» [33]. Права людини з інвалідністю є категорією прав людини і «ґрунтуються на людській гідності та неповторності кожної особи як людської особистості, стандарти прав людей з інвалідністю базуються на тих положеннях і принципах, які стосуються кожного індивідууму» [13, с. 64].

Ратифікація Україною Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю офіційно запровадила в практику соціальної роботи низку принципів професійної діяльності. Крім недискримінації та рівності, важливими є принцип особистої самостійності (здатність контролювати власне життя та мати свободу робити свій власний вибір). Принцип поваги до особистої самостійності означає, що люди з інвалідністю нарівні з іншими є об'єктом мінімального втручання в їхнє приватне життя, мають можливості для розумного вибору в своєму житті та можуть приймати власні рішення, при цьому маючи мінімальну підтримку там, де вони її потребують.

Концепція повного та ефективного залучення та включення осіб з інвалідністю до суспільства та доступності означає, що «суспільство як в публічному, так і в приватному вимірах організовано таким чином, що всі люди можуть повноцінно брати участь в його житті. Повне включення в суспільство означає, що люди з інвалідністю визнаються і цінуються як рівні учасники» [13, с. 66]. Їхні потреби розуміються не як «особливі», а як невід'ємна частина соціально-економічного ладу. Для забезпечення повного включення необхідною умовою є доступне, вільне від бар'єрів фізичне та соціальне середовище.

Під повагою до особливостей людей з інвалідністю мається на увазі сприйняття їх іншими членами суспільства на умовах взаєморозуміння. Це положення означає також прийняття інвалідності як компоненти людської багатоманітності і частини людства. Зважаючи на перелічені принципи,

можна зробити висновок, що Конвенція ООН спрямована не на попередження інвалідності (це є медичною концепцією), а на запобігання дискримінації за ознакою інвалідності.

Для реалізації вищезазначених принципів в Україні діє розгалужена система законодавчих актів у різних секторах економіки та суспільного життя. Завдання надання соціальних послуг визначено статтею 11 закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», в якому уповноваженими суб'єктами зазначені центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування з питань забезпечення прав і свобод ВПО [31]. Сьогодні першочергового вирішення, як показують практика та наш досвід, потребують питання розміщення внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їх житлом, видачі та відновлення документів, надання медичної допомоги, працевлаштування, забезпечення дітей місцями в закладах різного рівня освіти, отримання пенсій та соціальної допомоги. Щодо грошових виплат (пенсій, соціальних допомог особам, які переміщені на контрольовану владою України територію), то підставою для виплати є звернення цих осіб до органів (установ), які здійснюють такі виплати, а також довідка про взяття особи на облік як внутрішньо переміщеної. Порядок видачі такої довідки передбачений постановою Кабінету Міністрів України № 509 від 1 жовтня 2014 р.

Грошові виплати є одним з видів соціального захисту внутрішньо переміщених сімей з дітьми. Відповідно до п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505, «внутрішньо переміщені особи, які стоять на обліку в структурних підрозділах з питань соціального захисту населення місцевих органів державної влади, мають право на отримання щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг». Але слід зазначити, що зважаючи на значну кількість ВПО, складну соціально-економічну ситуацію в Україні, держава не має змоги повноцінно забезпечити таким родинам належних умов для соціальної адаптації, тож важливого значення набувають

недержавні форми соціального захисту, що реалізуються шляхом благодійництва, волонтерства, надання гуманітарної допомоги і т. п.

Серед компонентів соціальної адаптації науковці виділяють соціально-побутовий, економічний, комунікативний, регулятивний і самореалізацію. Так, зокрема, метою соціально-побутової адаптації ВПО з інвалідністю є пристосування до нових умов життя та побуту, результатом чого є поліпшення психологічного самопочуття, узгодженості з особистими намірами, інтересами, уподобаннями. Економічної – сталий дохід, що дозволяє задовольняти життєво необхідні потреби та виконувати медичні рекомендації згідно індивідуальної програми реабілітації. Комунікативний – збереження та розширення кола спілкування, урізноманітнення форм комунікацій з необхідними фахівцями. Регулятивний аспект передбачає, перш за все, оформлення юридичного статусу або відновлення статусних документів. Усе зазначене у підсумку має допомогти вирішити завдання самореалізації, тобто, відтворення до життя особистих та професійних намірів та планів.

Відповідно до потреб, реалізація завдань соціального забезпечення та надання соціальних послуг людям з інвалідністю зі статусом ВПО є реабілітаційною дією щодо відновлення повноцінного соціального статусу. Серед основних заходів можна визначити наступне: інформування працездатних ВПО про суб'єктів надання послуг, порядок їх роботи та комунікації; адаптація ВПО до виниклих обставин у період військових дій, психологічний супровід; продовження програми медико-соціальної реабілітації; адаптація ВПО до ринку праці, актуалізації життєвих ресурсів у нових умовах життєдіяльності.

Забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших категорій громадян технічними та іншими засобами реабілітації здійснюється відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2018 року №321 «Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших

окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації, переліків таких засобів». Забезпечення технічними (ТЗР) та іншими засобами реабілітації здійснюється безкоштовно відповідно до медичних показань. Підставою для взяття на облік на забезпечення ТЗР є індивідуальна програма реабілітації, яка визначається медико-соціальними експертними комісіями (МСЕК) (для осіб з інвалідністю, група яких установлена до 1 січня 2007 р. як безстрокова або строк дії якої не закінчився. Також медичні показання можуть визначатися згідно висновку лікарсько-консультативної комісії (ЛКК)); для дітей з інвалідністю, осіб похилого віку, дітей з порушеннями опорно-рухового апарату – висновок ЛКК лікувально-профілактичних закладів.

Таким чином, можна визнати, що у випадках, визначених законодавством, внутрішньо переміщеним особам в Україні центральними та місцевими органами виконавчої влади надаються чітко визначені соціальні послуги, ці питання регламентуються певними компетенціями та обов'язками органів самоврядування. Завдання надання соціальних послуг визначено статтею 11 закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», де уповноваженими суб'єктами є центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування з питань забезпечення прав і свобод ВПО для їх реабілітації та адаптації у нових умовах життєдіяльності [31]. Виходячи з цього, органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень повинні надавати ВПО необхідні соціальні послуги.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЗІ СТАТУСОМ ВПО В УКРАЇНІ

2.1. Специфіка функціонування системи соціальної допомоги особам з інвалідністю за статусом ВПО в Україні

Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» одним із чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини, є шкода, завдана бойовими діями, збройним конфліктом чи тимчасовою окупацією. Указом Президента України від 24.12.2022 № 64/2022 в Україні у відповідь на початок військової агресії з боку РФ введено воєнний стан. У зв'язку з бойовими діями, що веде агресор проти України, органи місцевого самоврядування зіткнулись, зокрема, з проблемою забезпечення надання якісних соціальних послуг громадянам. Зважаючи на це, з метою допомоги органам місцевого самоврядування у забезпеченні громадян соціальними послугами, Міністерство соціальної політики України розробило методичні рекомендації щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Для практичної соціальної роботи слід враховувати специфіку даного документу, а саме: Порядок організації надання соціальних послуг (затверджений постановою КМ України від 01.06.2020 № 587), не обов'язковий до виконання (пункт 2 цієї постанови), а рекомендований для застосування органам місцевого самоврядування. Тобто це означає, що органи місцевого самоврядування мають право в рамках законів України та Конституції України самостійно визначати особливості організації та надання соціальних послуг, зважаючи на наявну ситуацію в їх регіоні.

Враховуючи, що в Україні досі тривають військові дії, виникає потреба у більш швидкому реагуванні на запити населення (зокрема, ВПО, особливо – з інвалідністю). Тому соціальні послуги з метою забезпечення надання

необхідної допомоги пропонується надавати екстрено (кризово) за умов неможливості застосування загального порядку організації та надання соціальних послуг. Щодо процедурних моментів, то відповідно до статті 18 Закону України «Про соціальні послуги» у разі надання соціальних послуг екстрено (кризово) ведення випадку ряд процедурних моментів не застосовується, тобто «не здійснюється:

- 1) аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг, повідомлення про осіб/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах або в ситуаціях, що загрожують життю чи здоров'ю особи;
- 2) оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах;
- 3) прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї;
- 4) розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг;
- 5) укладення договору про надання соціальних послуг;
- 6) виконання договору про надання соціальних послуг та індивідуального плану надання соціальних послуг;
- 7) здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості».

Відповідно рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг екстрено (кризово) приймається невідкладно, тобто не пізніше однієї доби з моменту одержання звернення, заяви, повідомлення. Щодо оплати, то соціальні послуги екстрено (кризово) надаються безкоштовно. У разі стабілізації ситуації, тобто приведенні її до стану, коли ніщо не загрожує життю та здоров'ю людини, слід використовувати традиційну технологію ведення випадку/роботи з випадком. Далі вирішувати питання щодо соціального супроводу або надання окремих соціальних послуг чи допомоги.

Органам місцевого самоврядування рекомендується надати право приймати рішення про екстрене (кризове) надання соціальних послуг «безпосередньо надавачам таких послуг (центри соціальних служб, центри

надання соціальних послуг, тощо) з подальшим інформуванням органів місцевого самоврядування про їх надання».

2.2. Технології співпраці суб'єктів соціальної роботи для вирішення проблем осіб з інвалідністю – ВПО в Україні

Комплексна система соціального захисту включає в себе декілька етапів та передбачає одночасну реалізацію державних та місцевих соціальних програм. Впровадження системи соціальної підтримки вказаних сімей дасть можливість одночасно вирішити питання своєчасного надання державних соціальних виплат, на які має право сім'я, забезпечення дитини з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації, а також надання послуг з реабілітації, створення умов для виховання дітей з інвалідністю у сім'ях. У сучасних умовах в Україні важливим фактором успішної взаємодії різних суб'єктів соціальної роботи є налагоджена організація міжвідомчої взаємодії.

Міжвідомча взаємодія – це «партнерство декількох (двох і більше) державних відомств, органів та підрозділів місцевого самоврядування, що має на меті спільне досягнення цілей щодо виявлення сімей з дітьми у складних життєвих обставинах, реагування на кризові ситуації, домашнє насильство, екстрені випадки загрози життю та здоров'ю дітей, виявлення дітей з порушенням розвитку та реагування на складні життєві обставини» [41, с. 57]. Оскільки усі суб'єкти взаємодії у нашому випадку працюють з однією й тією ж цільовою групою, то важливо, щоб усі вони розуміли й забезпечували комплексний підхід до соціальної допомоги ВПО з інвалідністю.

Спираючись на досвід, описаний авторами посібника «#Спільно до нових послуг», можна визначити наступні цілі міжвідомчої взаємодії, а саме:

- забезпечення та реалізація прав мешканців громади, у тому числі ВПО з інвалідністю;
- надання соціальної допомоги та послуг відповідно до потреб ВПО з інвалідністю;

- використання громадою всіх ресурсів для надання соціальної допомоги в найкоротші строки;
- раннє виявлення випадків складних життєвих обставин у сім'ях ВПО з інвалідністю,
- швидке реагування на випадки СЖО у сім'ях ВПО з інвалідністю;
- вироблення чіткого алгоритму дій, налагодження спільної роботи для виявлення і найкращого реагування на кризові ситуації;
- соціальна згуртованість.

Для ефективної співпраці орган місцевого самоврядування повинен прийняти власний порядок міжвідомчої взаємодії, яким закріплюються чіткі та зрозумілі для всіх відомств механізми дій у випадку виявлення та реагування на запити ВПО з інвалідністю. Прийняття такого порядку дасть змогу подолати конфліктні ситуації, наприклад, коли відомства виконують розпорядження лише профільного міністерства і не враховують документи, видані Міністерством соціальної політики України, що регулюють надання соціальної допомоги чи послуг; або коли у суб'єктів наявне різне розуміння цілей та цінностей соціальної роботи.

При розробці порядку взаємодії автори посібника радять звернути увагу на такі його складові:

- «типи випадків для взаємодії;
- формат повідомлень;
- строки інформування та реагування;
- формування міждисциплінарної команди;
- канали комунікації» [41, с. 63].

Виявлення осіб або сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – СЖО) є завданням роботи фахівців із соціальної роботи (далі – ФСР) та інших суб'єктів соціальної роботи. Такими суб'єктами в умовах воєнного часу можуть виступати представники НДО, офісів Червоного хреста України, благодійні організації релігійних громад. З метою оперативного реагування на проблеми сімей в СЖО рекомендується всю

можливу інформацію про такі сім'ї (заяви, повідомлення), незалежно від кого і кому вона надходить, негайно доводити до відома фахівців із соціальної роботи або осіб на яких покладено виконання їхніх функцій для оперативного проведення оцінювання їхніх потреб у соціальних послугах.

Результат запиту від ВПО з інвалідністю визначається на основі інформації, отриманої в результаті аналізу звернень громадян щодо надання соціальної допомоги, послуг, інших видів підтримки, анкетування, фокус-інтерв'ю та групових дискусій. У разі оцінювання потреб фахівцям із соціальної роботи пропонується заповнювати лише розділи Акту оцінки потреб, які мають життєво важливе значення. При цьому допускається складання акту потреб у телефонному режимі або з використанням будь-яких доступних ресурсів (емейл, месенджерів чи соціальних мереж).

Надання соціальної допомоги у формі гуманітарної допомоги продуктами, товарами або одягом допускається різними суб'єктами громадської діяльності. Для її більш ефективного та якісного надання важливим є налагоджений облік благоотримувачів та взаємообмін їх даними та потребами між учасниками процесу: державними, комунальними та громадськими організаціями.

Під час надання соціальної допомоги чи здійснення соціального супроводу сімей в СЖО (зокрема, ВПО зі статусом інвалідності) рекомендується підтримувати зв'язок з особою\ сім'єю за допомогою телефонного зв'язку або будь-яких доступних месенджерів чи соціальних мереж. У разі необхідності вивезення сімей на безпечні (підконтрольні) території, особливо при залученні до цього процесу волонтерів, слід вести облік сімей, що евакуйовані і які ще потребують послуг вивезення.

У період воєнного стану, зокрема на територіях ведення бойових дій, суб'єктам соціальної роботи пропонується організувати стаціонарний, паліативний догляд, а також підтримане проживання громадян похилого віку осіб з інвалідністю у режимі екстрено (кризово) – за заявою такої людини або її законного представника (для недієздатних осіб), або повідомленням органу

опіки та піклування (за відсутності законного представника), або за технологічним алгоритмом екстреного (кризового) надання соціальних послуг. Якщо на території громади соціальні послуги надають громадські організації або підприємці, то слід врахувати, що питання необхідної взаємодії можна врегулювати шляхом укладення цивільно-правового договору з ГО чи надавачем іншої форми власності.

2.3. Рекомендації щодо організації соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю в Україні

Зважаючи на специфіку загальної соціально-економічної ситуації в країні під час дії воєнного часу, зокрема, організаційних вимог від суб'єктів соціальної роботи щодо надання соціальної допомоги вразливим категоріям населення, відповідальним державним, комунальним та громадським організаціям та об'єднанням рекомендується звернути увагу на наступні фактори своєї діяльності щодо задоволення потреб ВПО з інвалідністю.

Найважливішою умовою успішної адаптації людей, які вимушено змінили своє місце проживання, є їхня свідома діяльність, що включає в себе безперервний обмін інформацією, досвідом із новим соціальним середовищем, із приймаючою громадою. Слід враховувати вплив на цей процес таких факторів, як: ціннісно-мотиваційні складові, соціальні установки, стратегії поведінки внутрішньо переміщених осіб, а також сприйняття громади чи громадою, відповідність самооцінки та рівня домагань цих осіб їхнім реальним можливостям та умовам нового соціального середовища тощо. Тож процес інтеграції ВПО з інвалідністю здійснюється через процес набуття певного соціального статусу у новому середовищі, коригування соціальних уявлень, власних переживань та поведінки.

На початку входження внутрішньо переміщених осіб до громади, яка відрізняється іншими традиціями, культурою, найбільш значною для них

може бути інформаційна підтримка, потім – інструментальна і з часом – емоційна підтримка. У той же час слід звернути увагу на специфіку емоційної підтримки в процесі соціально-психологічної адаптації, оскільки саме вона є особливо дієвою в якості протидії впливу різноманітних стрес-факторів. У роботі з ВПО важливо поєднувати індивідуальні, сімейні та групові форми соціальної роботи. У груповій роботі продуктивними можуть виявитися методики «групи самостійного досвіду», «групи взаємодопомоги», підтримка сусідських зв'язків, комунікації. При плануванні допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю для їх соціальної адаптації потрібно враховувати, що більшість таких людей часто не усвідомлюють, якої саме допомоги потребують. Часто це фіксується, коли справа стосується психологічної підтримки. Нагадаємо, що робота соціального працівника передбачає допомогу ВПО у набутті навичок адекватної поведінки у новому соціальному середовищі, враховуючи те, що частиною нього є найближче оточення – сім'я, трудовий колектив, сусіди. У процесі надання ефективних гуманітарних послуг, що мають на меті поліпшення якості життя внутрішньо переміщених осіб, соціальні працівники проводять великий обсяг роботи, проте даний підхід і методика роботи ФСР не є достатньо ефективною через те, що не враховується соціально-психологічний фактор, а саме: адаптаційний потенціал особистості та ступень стійкості особи до впливу психоемоційних стресів, що впливає на успішну соціалізацію та адаптацію людей зі статусом ВПО до нових умов життя.

Незважаючи на те, що більшість внутрішньо переміщених осіб мешкають у приватному секторі, орендованих будинках та квартирах, які переселенці змушені оплачувати самостійно, існують ВПО, які не можуть дозволити собі такі типи житла. Як зазначає у своєму дослідженні М. Логвинова, «переселенцям, які проживають у місцях компактного проживання досить важко інтегруватися у приймаючі громади. Тому актуальним залишаються питання аналізу умов проживання ВПО, регіональних особливостей їх розміщення, інтеграції у приймаючі громади та

взаємозв'язку із місцевим населенням. Виявлення регіональних особливостей проживання внутрішньо переміщених осіб у місцях компактного проживання дозволить виділити житлові проблеми переселенців, запропонувати певні шляхи для їх вирішення та звернути увагу місцевих громад та владних структур на ті проблеми, які у майбутньому доведеться вирішувати вже спільними зусиллями» [23, с. 73].

Комунальні заклади громад мають право отримати компенсацію за безоплатне розміщення внутрішньо переміщених осіб. Механізм такої компенсації передбачений Постановою Кабміну № 261 щодо відшкодування коштів за житлово-комунальні послуги закладам, підприємствам, установам та організаціям державної і комунальної форми власності, закладам освіти приватної форми власності, у яких в умовах воєнного стану на безоплатній основі розміщені ВПО. Слід зважати на те, що на компенсацію можуть розраховувати лише ті заклади, що відповідають наступним умовам: 1) розміщення в приміщеннях (будівлях) внутрішньо переміщених осіб має відбуватися на безоплатній основі; 2) будівлі (приміщення), в яких розміщені ВПО, мають перебувати на балансі громади. Право отримати компенсацію мають саме балансоутримувачі таких будівель. Визначено, що основним джерелом надання компенсації є кошти резервного фонду держбюджету.

Окремої уваги потребує процедура надання послуги домашнього догляду. У зв'язку із ситуацією, що склалася у країні з кадровим забезпеченням служб, надавачі соціальних послуг, зокрема соціальні робітники комунальних установ, не завжди в змозі забезпечити надання послуг з догляду вдома усім тим, хто уклав відповідний договір на обслуговування, і постійно потребує таких послуг. З цієї причини органам місцевого самоврядування та надавачам соціальних послуг пропонується за згодою громадян для забезпечення можливості надання їм необхідного догляду вдома організувати їх спільне проживання. Це дозволить сконцентрувати зусилля наявних соціальних працівників і робітників, які

залишилися для виконання своїх функцій, і забезпечити умови для нормальної життєдіяльності отримувачів соціальних послуг.

Для організації послуги догляду вдома в умовах спільного проживання надавачам соціальних послуг пропонується розробити пропозиції щодо спільного проживання отримувачів соціальних послуг, де мають бути зазначені:

- отримувачі послуг з догляду вдома, які можуть та бажають бути поселені в приміщення для спільного проживання;

- призначене та придатне до проживання приміщення, що забезпечує умови для проживання (електрику, опалення, можливості для приготування їжі (чи її доставка), водопостачання, засоби дотримання особистої гігієни тощо). Зазначається, що таким приміщенням також може стати будинок (квартира) мешканців громади чи одного з отримувачів послуг, де можна розмістити 4-5 осіб;

- ресурси та персонал, у тому числі особи з числа волонтерів, які будуть забезпечувати догляд. Але при цьому доцільно максимально використовувати ресурси, що наявні у самих отримувачів послуг (постільна білизна, посуд, тощо), самих мешканців громади або релігійної громади тощо;

- графік цілодобового чергування соціальних робітників, соціальних працівників у приміщенні для спільного проживання.

Рекомендується зважати на те, що такі пропозиції нормативно не потребують затвердження наказом керівника виконавчого органу сільської/ селищної/ міської ради та можуть реалізовуватись лише за умов узгодження їх із відповідним виконавчим органом.

ВИСНОВКИ

Згідно поставлених нами завдань, у процесі дослідження ми дійшли наступних висновків.

1. Аналіз стану соціального захисту людей з інвалідністю в умовах війни показав, що актуальні проблеми соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні лише загострились. На нинішньому етапі, як з'ясувалось, недостатньо ще здійснено заходів щодо забезпечення повноцінного життя людей з фізичними вадами та обмеженими функціональними можливостями, не проведена достатня модернізація існуючої системи соціального захисту. Недостатньо розроблені механізми безбар'єрного середовища міст країни, нема достатнього обсягу будівництва соціального житла та контролю за зобов'язанням забудовників щодо виділення відповідної частки квартир для категорій громадян у складних життєвих обставинах. Незважаючи на достатню практику організації надання соціальної допомоги ВПО в Україні, обсяг запитів та кількість звернень поставили нові виклики перед суспільством та органами влади усіх рівнів.

2. Характеристика нормативного аспекту технологій надання соціальної допомоги особам з інвалідністю в Україні показала, що в цілому, починаючи з 2014 р., законодавча база забезпечення соціальної допомоги зазначеній категорії населення перебувала в постійному оновленні. Найбільш проблемні питання нормативного закріплення соціальних прав ВПО з інвалідністю стосуються механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування із суб'єктами соціальної роботи в громаді.

3. Специфіка функціонування системи соціальної допомоги особам з інвалідністю за статусом ВПО в Україні на сьогоднішній момент полягає в тому, що існує потреба у більш якісних методах обліку та оцінки потреб в практиці роботи суб'єктів тих ОТГ, що стали місцями компактного проживання внутрішньо переміщених осіб. Зважаючи на збільшення

кількості населення та нові для себе виклики, пов'язані із запитами ВПО з інвалідністю, слід випрацювати нові механізми реагування та залучати до співпраці громадські організації місцевого, національного та міжнародного рівнів.

4. Дослідження технології співпраці суб'єктів соціальної роботи для вирішення проблем осіб з інвалідністю – ВПО в Україні показало, що у питаннях надання соціальної допомоги зазначеній категорії населення на даний момент переважають традиційні форми роботи. Більш гнучкий вибір способів визначення шляхів допомоги мають організації недержавного сектору, при цьому більший ресурс для соціальної допомоги мають представники релігійних громад.

5. Аналіз результатів вищевикладених завдань дозволив сформулювати деякі рекомендації щодо організації соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю в Україні. Зокрема:

- прийняття нормативної основи міжвідомчої взаємодії щодо організації надання соціальної допомоги ВПО з інвалідністю;
- забезпечити можливість безперешкодного отримання за місцем проживання осіб з числа ВПО з інвалідністю реабілітаційних послуг, в тому числі розширити спектр надання соціальних послуг суб'єктами з недержавного сектору;
- здійснити реформування стаціонарних установ для осіб з інвалідністю та переведення фінансування на створення допоміжних служб, які дадуть змогу людям з інвалідністю жити без відриву від соціуму;
- здійснювати державний нагляд за дотриманням роботодавцями квоти на працевлаштування ВПО з інвалідністю та забезпечення належних умов праці. Сприяти створенню програм навчання самозайнятості та профнавчання для професійної мобільності ВПО з інвалідністю;
- організувати надання особам з інвалідністю на пільгових умовах послуг з доступу до глобальної інформаційної мережі Інтернет;

- збільшення кількості дитячих, інформаційних, освітніх, художніх програм з використанням сурдоперекладу та субтитрування. Інформаційні програми на місцевому телебаченні мають виходити в ефір із застосуванням субтитрів та мови жестів.

Потребує вдосконалення співпраця держави і громадських організацій осіб з інвалідністю, зокрема, вона має відобразитися у законі про державний бюджет, а також в інших законодавчих актах, постановах уряду, наказах міністерств, рішеннях органів самоврядування. Також важливо сприяти громадським організаціям осіб з інвалідністю у здійсненні моніторингу реалізації державної політики у сфері забезпечення своїх прав, здатності впливати на формування місцевих стратегій розвитку соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аносова А. В. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми: навч.-метод. посібник. Київ, 2017. 351 с.
2. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід / С. Богданов, наук. ред. О. Палій. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2019. 93 с.
3. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. для студентів і викладачів ВНЗ. Київ: Знання, 2018. 343 с.
4. Введення у соціальну роботу: навчальний посібник/ Бойко А.М., Грига І.М., Кабаченко Н.В., Кравченко Р.І., Полтавець Д.В., Семигіна Т.В. та ін. К.: Фенікс, 2020. 288 с.
5. Вітковська І. М. Вимушені переселенці як об'єкт соціальної роботи громадських організацій. *Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених*: зб. мат. І Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (Київ, 27 лютого 2019 р.) Київ: КНЕУ, 2019–119. С. 97-100.
6. Врегулювання проблемних питань працевлаштування та захисту прав інвалідів у сфері праці : практич. посіб. / уклад. О. В. Бабак, І. В. Гладка, Н. М. Малиновська, В. Й. Скаковська; за заг. ред. В. М. Дьяченка, М. Л. Авраменка. Київ: «Ун-т Україна», Всеукр. центр професійної реабілітації інвалідів, 2017. 156 с.
7. Гітіс Т. П., Чемерис Є. Т., Антонова В. І., Носаньова А. С. Дослідження сучасного рівня соціального захисту населення в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 116–122.
8. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Іванова І. Б. Методи соціальної роботи: навчальний посібник. К.: «Університет Україна», 2018. 301с.

10. Іванова І. Б. Соціальна допомога інвалідам у клубах за місцем проживання (методичні рекомендації для спеціалістів соціальних служб для молоді). *Соціальна допомога інвалідам: Інформаційний методичний бюлетень «Довіра і надія»*, 2018. №5. С. 15-20.

11. Іванова І. Б. Соціальна робота : теорія і практика. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2018. 408 с.

12. Іванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. К., 2020. 171 с.

13. Інвалідність та суспільство: навч.-метод. пос. За заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В., Буров С Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. К., 2012. 216 с.

14. Капська А. Й. Соціальна робота : технологічний аспект : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 352 с.

15. Кердивар В. В. Поглиблений психологічний аналіз вразливих категорій внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту*. Серія «Психологічні науки». 2019. Випуск 1. С. 217–222.

16. Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні перевищила 8 млн людей: звідки й куди їхали найбільше. Сайт Менреінтеграції України. 11.05.2022. URL: <https://www.minre.gov.ua/news/kilkist-vnutrishno-peremishchenyh-osib-vpo-v-ukrayini-perevyshchyla-8-mln-lyudey-zvidky-y-kudy>

17. Кількість переселенців в Україні після початку повномасштабного вторгнення збільшилася втричі. УкрІнформ. 13.12.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3585076-kilkist-pereselenciv-v-ukraini-pisla-pocatku-povnomasstabnogo-vtorgnenna-zbilsilasa-vtrici.html>

18. Коляденко Н. В. Теоретико-методичні основи та інструментарій сприяння розвитку трудової активності і конкурентоспроможності інвалідів на ринку праці: монографія. Київ : ІПК ДСЗУ, 2014. 234 с.

19. Кравченко М. В. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. URL: www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kmvziu.pdf.

20. Кривоконь Н. І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні : навч. посіб. Чернігів: Чернігів. держ. технолог. ун-т, 2019. 320 с.

21. Кульчицький Т. Р. Правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Автореф. дис. доктора філософії в галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право. Львівський національний університет ім. Івана Франка. МОН України, Львів, 2022. 15 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/04/ann_kulchytskyi.pdf

22. Літвінова О. В. Зміна смисложиттєвих орієнтацій особистості під впливом вимушеної міграції. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи*: мат. доповідей учасників II Всеукраїнського Конгресу із соціальної психології. Київ, 2019 р. / Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2019. С. 211-214. URL: <http://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Theses-UCSP2019.pdf>

23. Логвинова М. Регіональні особливості розміщення внутрішньо переміщених осіб в Україні у місцях компактного проживання. *Державна політика у сфері трудової міграції: правові, економічні, демографічні, освітні аспекти*: мат. міждисц. круглого столу з нагоди Міжнародного дня мігранта (м. Київ, 18 грудня 2019 р.) / за ред. І.С. Сахарук, А.М. Магомедової. Київ: ФОП Маслаков, 2020 С. 71-76.

24. Міністерство соціальної політики України. Особам з інвалідністю. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html>

25. Оболенський Ю., Соболю Є. Організаційно-правові заходи реабілітації інвалідів. *Правовий вісник УАБС*. 2019. № 2 (9). С. 82-87.

26. Перегудова Т. В. Надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам за принципом соціально-трудової інклюзії. *Демографія та соціальна економіка*, 3 (49), 2022. С. 145-164.

27. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація

внутрішньо переміщених осіб. *Social work and education* 9.1 (2022). С. 89-99.

28. Петришин Л. Соціальне забезпечення ВПО як реабілітаційний аспект відновлення соціального статусу в умовах військового конфлікту. Зб. тез II Міжнар. наук. конф. «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки», 21-22 квітня. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2022. С. 24–27.

29. Погуляйло Т. О. Ресурсний підхід у дослідженні адаптації внутрішньо переселених осіб у приймаючих громадах України. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право.* № 1(49) (2021). С.44-50. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/232817>

30. Праця та зайнятість осіб з інвалідністю в Україні. Національна доповідь / Мінпраці України, держ. установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». К., 2019. 194 с.

31. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

32. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 р., № 875-XII із змінами і доп. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=875-12>

33. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

34. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

35. Про становище інвалідів в Україні. Національна доповідь / Мінпраці України, Держ. установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». Київ, 2018. 200 с.

36. Семигіна Т.В., Гусак Н.Є., Трухан С.О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум.* 2015. №2 (53). С. 65-72.

37. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

38. Соціальний захист населення України: навч. посіб. / авт. кол.: І. Гнибіденко, М. Кравченко, О. Коваль, О. Новікова та ін.; за заг. ред. В. Вакуленка, М. Орлатого. К.: Вид-во НАДУ; Вид-во «Фенікс», 2020. 212 с.

39. Соціальні послуги: як побудувати українську модель на європейських підходах / Проект ТАСІС «Посилення регіональних соціальних служб». Київ, 2016. 225 с.

40. Соціальні права внутрішньо переміщених осіб: особливості реалізації: практичний посібник / Наталія Чуйко, Олеся Ляшук. Упор. Сергій Марущенко. Право, 2020. URL: <https://rm.coe.int/social-rights-idps-ukr/1680a0a10c>

41. #Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник / Дашаківська О.Ю., Стельмах С.С., Максименко К.М. Київ, 2021. 72 с.

42. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними / І. М. Трубавіна // *Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції*: зб. наук. пр. / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка»; [за заг. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман]. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2017. С. 320–342.

43. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика. Київ: ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с

44. Штода І. В. Аналіз взаємодії органів влади та вимушено переселених осіб з окупованих територій та зони проведення АТО. *Часопис Київського університету права*, 2 (2016). С. 140-146.

ДОДАТКИ

Додаток А.

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Продченко Каріна Володимирівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

11.04.2023
(дата)

(підпис)

Продченко Каріна
Володимирівна
(ім'я, прізвище)